

*До разової спеціалізованої вченої ради
у Національній академії внутрішніх справ*

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора

ЛОСКУТОВА Тимура Олександровича

на дисертацію Петрика Віталія Віталійовича на тему:

«Особливості використання електронних доказів у кримінальному процесі в Україні та світі», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження. Розвиток доктрини кримінального процесуального права у сучасних умовах пов'язаний із цифровізацією правових відносин, що обумовлює перегляд усталених уявлень про систему доказування у кримінальному провадженні. Процесуальна інформація в електронному вигляді, що донедавна оцінювалася як допоміжні відомості у кримінальному судочинстві, наразі перетворилася на повноцінний засіб доказування обставин вчинення кримінального правопорушення. Тому категорія «електронні докази» потребує належного наукового опрацювання у науці кримінального процесу.

Аналіз стану кримінального процесуального регулювання свідчить про існування невирішених проблемних питань щодо використання електронних доказів у кримінальному провадженні, а саме: невизначеність процесуального статусу електронного доказу; неоднозначність правозастосування щодо допустимості та достовірності електронного доказу; обмеженість процесуального інструментарію стосовно

унеможливлення впливу технологій штучного інтелекту на формування електронного доказу.

З урахуванням викладеного тема, обрана В. В. Петриком, має високий рівень актуальності та становить вагоме теоретичне і практичне значення для розвитку доктрини кримінального процесу й удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині правової регламентації електронних доказів у кримінальному провадженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації узгоджено з пріоритетами державної політики, закріпленими у Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695) та Національній економічній стратегії на період до 2030 року (постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179). Дослідження виконано в межах Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) та Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2022 року (протокол № 14) (стор. 19).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є належно аргументованими, логічно вибудуваними та достовірними. Їх переконливість забезпечена широкою джерельною базою, що охоплює Конституцію України, Кримінальний процесуальний кодекс України, міжнародні акти, законодавство низки іноземних держав, практику Європейського суду з прав людини, а також результати авторського анкетування 130 працівників прокуратури й опрацювання понад 300 рішень

Єдиного державного реєстру судових рішень і понад 50 рішень судів інших держав (стор. 22).

Достовірність результатів дослідження ґрунтується на виваженому поєднанні загальнонаукового та спеціально-юридичного інструментарію. Звернення до історико-правового методу дало змогу простежити становлення наукових уявлень про електронні докази у вітчизняній та зарубіжній доктрині, а діалектичний підхід забезпечив розгляд відповідних явищ у розвитку та взаємній зумовленості. Системно-структурний метод став основою для встановлення ознак електронного доказу, побудови авторської координатної класифікації та реконструкції процесуального порядку доказування. Стрижневим для порівняльної частини є порівняльно-правовий метод, за допомогою якого зіставлено норми вітчизняного та іноземного законодавства й сформульовано пропозиції *de lege ferenda*. Тлумачення процесуальних норм і обґрунтування доповнень до КПК України здійснено формально-юридичним методом, а узагальнювальні висновки – засобами аналізу, синтезу, індукції та дедукції. Емпіричне підґрунтя сформовано статистичним методом (узагальнення слідчої та судової практики) і конкретно-соціологічним опитуванням практичних працівників (стор. 21-22).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є формування теоретико-правових засад використання електронних доказів у кримінальному провадженні та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення відповідного процесуального регулювання (стор. 19-20). Досягнення цієї мети передбачало вирішення таких завдань: 1) розкрити поняття й правову природу електронного доказу та аргументувати його самостійність як виду доказів у кримінальному провадженні України; 2) виокремити й систематизувати специфічні ознаки електронних доказів; 3) розробити авторську класифікацію електронних доказів; 4) проаналізувати національне та міжнародне правове регулювання електронних доказів; 5) окреслити порядок збирання й фіксації електронних

доказів; 6) дослідити умови та критерії їх допустимості; 7) визначити критерії належності, достатності й достовірності електронних доказів; 8) з'ясувати особливості використання листування в месенджерах як виду електронних доказів; 9) розглянути специфіку процесуальної оцінки електронних об'єктів, створених або модифікованих засобами штучного інтелекту, і запропонувати відповідні зміни до КПК України; 10) вивчити досвід регулювання електронних доказів у країнах англо-саксонської правової системи; 11) дослідити такий досвід у країнах романо-германської правової системи та на рівні Європейського Союзу; 12) проаналізувати відповідний досвід правових систем Китайської Народної Республіки та Республіки Індія; 13) обґрунтувати напрями вдосконалення вітчизняного регулювання електронних доказів на підставі узагальнення іноземного досвіду (стор. 20).

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у кримінальному провадженні під час збирання, фіксації, перевірки, оцінки та використання електронних доказів, а предметом – електронні докази як джерела доказів у кримінальному процесі в Україні та світі (стор. 21).

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна роботи полягає насамперед у тому, що вона є одним із перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних проблем використання електронних доказів у кримінальному провадженні з урахуванням зарубіжного досвіду та практики Європейського суду з прав людини. До найвагоміших нових результатів належить авторське функціональне визначення електронного доказу та обґрунтування доцільності доповнення Кримінального процесуального кодексу України статтею 99-3 щодо оцінки доказів, створених або модифікованих засобами штучного інтелекту. Уперше запропоновано також координатну класифікацію електронних доказів за п'ятьма взаємодоповнюваними критеріями, процесуально-правову концепцію трансформації електронного об'єкта на доказ і класифікацію листування в месенджерах за вісьмома

критеріями. Автор удосконалив доктринальні підходи до пріоритетності способів збирання електронних доказів та до розуміння достовірності як динамічної характеристики, що верифікується через ланцюг поводження (chain of custody), а також систематизував шість специфічних ознак електронних доказів із виокремленням метаданих. Подальшого розвитку набули обґрунтування комбінованої моделі регулювання для України, пропозиції щодо вдосконалення системи негласних слідчих (розшукових) дій і положення про презумпцію допустимості електронної форми доказу (стор. 23-25).

Сукупність отриманих результатів і сформульованих пропозицій спрямована на розв'язання актуальних проблем процесуального регулювання електронних доказів і є вагомим внеском у розвиток науки кримінального процесу.

Оцінка структури та змісту дисертації. Дисертацію побудовано з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів (одинадцять підрозділів), висновків, списку використаних джерел (242 найменування на 25 сторінках) і трьох додатків; повний обсяг роботи – 220 сторінок, з яких основного тексту 159 сторінок. Її структура є логічною та послідовною.

Анотацію (стор. 2–13) подано державною та англійською мовами; вона відображає мету, завдання, наукову новизну й практичне значення результатів і містить перелік публікацій здобувача. У вступі (стор. 15–27) обґрунтовано актуальність теми, визначено зв'язок з науковими програмами, сформульовано мету й завдання, об'єкт і предмет, методологію, наукову новизну та практичне значення, наведено відомості про апробацію й публікації.

Перший розділ «Визначення, ознаки, класифікація та правове регулювання електронних доказів» (стор. 28–64) присвячено теоретичним засадам. У підрозділі 1.1 (стор. 28) висвітлено стан наукової розробленості проблематики й запропоновано авторське визначення електронного доказу як інформації в електронній формі, створеної, збереженої, переданої або

відображеної за допомогою електронних пристроїв, систем чи мереж, яка може використовуватися як доказ за умови отримання та перевірки в порядку КПК України, а також обґрунтовано визнання електронного доказу самостійним джерелом доказів. У підрозділі 1.2 (стор. 39) виокремлено шість специфічних ознак електронних доказів, зокрема метадані як ознаку із самостійним доказовим значенням, і запропоновано координатну класифікацію за п'ятьма критеріями. У підрозділі 1.3 (стор. 58) проаналізовано національне регулювання та міжнародні акти (Конвенцію про кіберзлочинність із Другим додатковим протоколом, стандарт ДСТУ ISO/IEC 27037:2017, Берклійський протокол) і констатовано прогалину в КПК України щодо визначення електронного доказу (висновки до розділу – стор. 63).

Другий розділ «Використання електронних доказів у кримінальному процесі України» (стор. 65–132) розкриває порядок їх збирання, оцінки та використання: у підрозділі 2.1 (стор. 65) – збирання й допустимість; у підрозділі 2.2 (стор. 88) – належність, достатність і достовірність з обґрунтуванням динамічної природи достовірності, що верифікується через ланцюг поводження (chain of custody); у підрозділі 2.3 (стор. 105) – класифікацію листування в месенджерах за вісьмома критеріями; у підрозділі 2.4 (стор. 117) – оцінку об'єктів, створених або модифікованих засобами штучного інтелекту, з обґрунтуванням концепції трансформації електронного об'єкта на доказ і презумпції допустимості електронної форми (висновки – стор. 130).

Третій розділ «Аналіз використання електронних доказів у кримінальному процесі інших країн» (стор. 133–167) є порівняльно-правовим: у підрозділі 3.1 (стор. 134) досліджено англо-саксонську систему (США, Канада, Велика Британія) з виокремленням трьох моделей регулювання – формалізованої, із презумпцією цілісності та прагматичної; у підрозділі 3.2 (стор. 144) – романо-германську систему (Франція, Німеччина) і нормативну базу Європейського Союзу, зокрема механізми

European Production Order і European Preservation Order; у підрозділі 3.3 (стор. 153) – правові системи Китайської Народної Республіки та Республіки Індія; у підрозділі 3.4 (стор. 159) обґрунтовано комбіновану модель регулювання для України (висновки – стор. 165). У підсумкових висновках (стор. 168–173) узагальнено результати відповідно до мети й завдань, а список джерел (стор. 174–198) і додатки (стор. 199–220) оформлено згідно з вимогами.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження. Одержані результати можуть бути використані в науковій роботі (акт Національної академії внутрішніх справ від 20 травня 2026 року № 177-нд), у практичній діяльності Всеукраїнської громадської організації «Асоціація адвокатів України» (довідка від 08 червня 2026 року № 364) та в освітньому процесі під час викладання дисциплін «Інформаційні технології та системи», «Застосування інформаційних технологій в правоохоронній діяльності», «Аналіз та прогнозування злочинності» (акт Національної академії внутрішніх справ від 20 травня 2026 року № 176-оп). Сформульовані пропозиції щодо доповнення ч. 2 ст. 84, застосування ч. 1 ст. 87 і запровадження ст. 99-3 Кримінального процесуального кодексу України становлять безпосередній інтерес для правотворчості (стор. 25-26).

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Основні наукові положення, висновки та результати дослідження належно відображено в опублікованих працях здобувача. За темою дисертації оприлюднено дев'ять наукових праць – сім статей у наукових фахових виданнях України та двоє тез доповідей – на міжнародних науково-практичних конференціях (стор. 27). Обсяг і характер публікацій відповідають вимогам щодо оприлюднення результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки роботи оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: III Міжнародній науково-практичній конференції «Global trends in

science and education» (м. Київ, 7–9 квітня 2025 року); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Future of Science: Innovations and Perspectives» (м. Стокгольм, 14–16 липня 2025 року); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи використання можливостей систем штучного інтелекту в праві, психології та правоохоронній діяльності» (м. Київ, 27 травня 2026 року) (стор. 27).

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Академічна доброчесність. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам щодо структури, обсягу, посилань і бібліографічного опису джерел; анотація відповідає змісту роботи. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів не виявлено – здобувач коректно використовує праці інших науковців із належними посиланнями на джерела.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Попри високий рівень обґрунтованості більшості положень, окремі аспекти дослідження мають дискусійний характер, що є закономірним для складної та багатовимірної тематики, і потребують додаткового обговорення під час публічного захисту.

1. Автор обґрунтовує доцільність закріплення електронного доказу як самостійного джерела доказів шляхом доповнення ч. 2 ст. 84 КПК України. Водночас потребує чіткішого розмежування співвідношення нового самостійного джерела з наявними конструкціями документа (ст. 99) і речового доказу (ст. 98), щоб уникнути конкуренції джерел доказів та дублювання процесуальних режимів роботи з ними. У зв'язку з цим під час захисту дисертації доцільно було б з'ясувати позицію автора щодо вказаного питання.

2. Проведений у дисертації порівняльно-правовий аналіз охоплює правові системи Сполучених Штатів Америки, Канади, Великої Британії, Французької Республіки, Федеративної Республіки Німеччина, Китайської Народної Республіки та Республіки Індія. Разом з тим, автору доцільно

повніше розкрити критерії відбору саме цих держав для порівняння, а також обґрунтувати, чому поза межами аналізу залишилися правові системи, ближчі до України за правовою традицією та рівнем цифровізації (зокрема Республіка Польща чи Естонська Республіка). Це сприяло б уточненню меж імплементації окремих англо-саксонських інститутів у континентальну за своєю природою правову систему України. Крім того, у дисертації формулюються узагальнення щодо загальновизнаного міжнародного стандарту допустимості електронних доказів, тоді як емпіричну основу таких узагальнень становить обмежене коло юрисдикцій. З огляду на заявлений у самій назві дослідження порівняльний вимір («...в Україні та світі»), доцільно експліцитно обґрунтувати репрезентативність обраної вибірки держав для висновків такого рівня узагальнення.

3. Обґрунтовуючи необхідність ратифікації Україною Другого додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність та запровадження механізмів European Production Order і European Preservation Order, автор спирається на наднаціональний каркас Регламенту (ЄС) 2023/1543. У зв'язку з цим потребує додаткового опрацювання механізм узгодження цього каркасу з національним суверенітетом і з тим, що Україна наразі не є державою – членом Європейського Союзу, зокрема через визначення перехідних механізмів транскордонного доступу.

4. У роботі виокремлено три моделі регулювання електронних доказів: формалізовану, із презумпцією цілісності та прагматичну. Доцільно докладніше розкрити критерії віднесення конкретних правових систем до відповідних моделей (зокрема підстави віднесення законодавства Канади саме до моделі з презумпцією цілісності, а не до формалізованої), що посилює методологічну чіткість запропонованої типології.

5. Дисертант обґрунтовує низку змін до КПК України – доповнення ч. 2 ст. 84, запровадження ст. 99-3, а також закріплення вимог до автентифікації електронних доказів. Водночас ці пропозиції викладено переважно в описовій формі, без наведення повних проєктних редакцій

відповідних норм у консолідованому вигляді. У низці новітніх дисертаційних досліджень за подібною проблематикою запропоновані законодавчі зміни подаються як завершені формулювання конкретних статей, частин і пунктів, що підвищує їхню правотворчу придатність. Визначення у роботі чіткого переліку проєктних редакцій усіх запропонованих змін до КПК України полегшило б їх безпосереднє використання у правотворчій діяльності.

Зазначені зауваження мають дискусійний характер, є суто рекомендаційними та не ставлять під сумнів отримані дисертантом наукові результати й досягнення.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Дисертація Петрика Віталія Віталійовича «Особливості використання електронних доказів у кримінальному процесі в Україні та світі» є самостійним, завершеним і комплексним науковим дослідженням, у якому здобуто нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення для розвитку науки кримінального процесу.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю й достовірністю, науковою та практичною значущістю результатів і повнотою їх викладення в опублікованих працях дисертація відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 року за № 155/3002, зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016

року № 261 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502, зі змінами).

З огляду на викладене Петрик Віталій Віталійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання
кримінальним правопорушенням
Навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції ім. Е.О. Діроренка
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Тимур ЛОСКУТОВ